

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 15. září 2022 ve věci č. 18603/12 – *O. M. a D. S. proti Ukrajině*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně dospěl k závěru o porušení zákazu špatného zacházení v důsledku toho, že ukrajinské orgány vyhostily stěžovatele do Gruzie, aniž by se zabývaly tím, zda gruzínské azylové řízení poskytuje dostatečné záruky, aby se zabránilo jejich vyhoštění do Kyrgyzstánu bez řádného vyhodnocení případných rizik z hlediska článku 3 Úmluvy. Ohledně zadržení stěžovatelů pohraniční stráž v tranzitní zóně letiště Soud konstatoval, že se nejedná o zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Jelikož ukrajinská vláda nerespektovala předběžné opatření Soudu vydané v této věci, došlo i k porušení článku 34 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovateli jsou matka se synem, oba kyrgyzští občané. Stěžovatelka byla v Kyrgyzstánu novinářkou a významnou politickou osobností. V letech 2000 až 2009 byla poslankyní parlamentu a poté se stala šéfkou kanceláře tehdejšího kyrgyzského prezidenta. V dubnu 2010 vypukly v zemi nepokoje, po kterých došlo k mocenskému převratu. Se stěžovatelkou bylo zahájeno trestní řízení pro nezamezení použití síly proti demonstrantům. Během ústních jednání v tomto soudním procesu veřejnost volala po její popravě. Vzhledem k těmto událostem stěžovatelka se synem (narozeným v roce 2007) uprchla v listopadu 2010 do sousedního Kazachstánu. Zde žili do března 2012, kdy stěžovatelka za pomoci zástupců UNHCR připravila svůj útěk na Ukrajinu, jelikož UNHCR nebyla schopná zajistit od kazachstánských orgánů záruky stěžovatelčina nenavrácení do Kyrgyzstánu. Před příletem na Ukrajinu stěžovatelka informovala ukrajinský migrační úřad o svém úmyslu žádat na Ukrajině o azyl a také o tom, že za účelem přicestování do země ona i její syn použijí falešných dokladů totožnosti.

Dne 29. března 2012 kolem 10:15 letadlo se stěžovateli přistálo na mezinárodním letišti Boryspil. Následně byli stěžovatelé v rámci tranzitní zóny letiště zadrženi členy ukrajinské pohraniční stráže, kteří jim odebrali dokumenty, odmítli se zabývat jejich žádostí o azyl a zakázali jim opustit kanceláře pohraniční stráže. Dále byl odepřen vstup do tranzitní zóny jejich právnímu zástupci i zástupcům ukrajinské pobočky UNHCR. Kolem třetí hodiny odpoledne právní zástupce stěžovatelů požádal Soud o vydání předběžného opatření podle článku 39 Jednacího řádu Soudu, které by zamezilo jejich vyhoštění z Ukrajiny. Kolem sedmé hodiny večer pohraniční stráž stěžovatelům oznámila, že budou dopraveni letadlem do Gruzie. V 19:05 byl ukrajinský vládní zmocněnec telefonicky informován o tom, že Soud vydal předběžné opatření. V 19:45 obdržela ukrajinská vláda uvedené rozhodnutí Soudu faxem. Ve 21:17 letadlo se stěžovateli vzletlo.

V Gruzii později stěžovatelé požádali o azyl, avšak neúspěšně. Od listopadu 2012 žijí v Nizozemsku.

II. Rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že jejím vyhoštěním do Gruzie došlo k porušení článku 3 Úmluvy.

Soud připomněl, že pokud smluvní stát Úmluvy hodlá vyhostit žadatele o azyl do třetí země, aniž by se meritorně zabýval jeho žádostí o azyl, příslušné orgány jsou v souladu se zásadou *non-refoulement* povinny posoudit, zda tato osoba bude mít v dané třetí zemi přístup k adekvátnímu azylovému řízení; pokud dospějí k závěru, že existující záruky v tomto směru nejsou dostatečné, z článku 3 Úmluvy plyne povinnost nevyhostit příslušnou osobu do dané země (*Ilias a Ahmed proti Maďarsku*, č. 47287/15, rozsudek velkého senátu ze dne 21. listopadu 2019, § 131 a 134).

V projednávané věci považoval Soud za prokázané, že před vyhoštěním stěžovatelů z Ukrajiny měly vnitrostátní orgány, včetně pohraniční stráže, vědomost o skutečné identitě první stěžovatelky a o jejím úmyslu žádat na Ukrajině o azyl. Dle Soudu navíc stěžovatelka předešla pohraniční stráž

tvrzení o tom, že v Kyrgyzstánu jí hrozí riziko špatného zacházení, v rozsahu dostatečném na to, aby pro Ukrajinu vyvstaly povinnosti na poli článku 3 Úmluvy. Navzdory tomu jí pohraniční stráž odepřela možnost podat žádost o azyl a vyhostila ji proti její vůli.

Soud dále vzal v potaz informace poskytnuté UNHCR, které poukazují na riziko svévolného odmítání žadatelů o azyl na ukrajinských hranicích. Uvedené ostatně potvrzují i zjištění Soudu ve věci *Kebe a ostatní proti Ukrajině* (č. 12552/12, rozsudek ze dne 12. ledna 2017, § 104–108), kde se hlavní události odehrály přibližně měsíc před událostmi posuzovanými v tomto případě. Ve věci *Kebe a ostatní* se pohraniční stráž při provádění hraničních kontrol v únoru 2012 rozhodla nepovolit žadateli o azyl vstup na Ukrajinu, aniž by vzala v úvahu jeho potřebu mezinárodní ochrany nebo pomoci.

Soud tedy shledal, že v projednávané věci pohraniční orgány vyhostily stěžovatelku z Ukrajiny bez toho, aby se zabývaly jejím tvrzením, že v souvislosti s rizikem špatného zacházení v Kyrgyzstánu potřebuje mezinárodní ochranu. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka byla vyhoštěna do třetí země (Gruzie), a nikoli do Kyrgyzstánu, bylo povinností ukrajinských orgánů z vlastní iniciativy a na základě všech relevantních aktuálních informací posoudit, zda gruzínské azylové řízení poskytuje dostatečné záruky, aby se zabránilo jejímu přímému či nepřímému vyhoštění do Kyrgyzstánu, aniž by byla řádně vyhodnocena případná rizika, která jí mohla hrozit z hlediska článku 3 Úmluvy (srov. *Ilias a Ahmed proti Maďarsku*, cit. výše, § 141). Soud uvedl, že v tomto případě nic nenasvědčuje, že by ukrajinské orgány provedly jakékoli posouzení gruzínského azylového řízení. Ukrajina tak nesplnila svou procesní povinnost podle článku 3 Úmluvy posoudit rizika zacházení v rozporu s tímto ustanovením před vyhoštěním první stěžovatelky z Ukrajiny. Proto došlo k porušení tohoto ustanovení.

K TVRZENÍMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 5 ÚMLUVY

Stěžovatelé dále namítali porušení článku 5 Úmluvy z důvodu, že dne 29. března 2012 byli nezákonně a svévolně zadrženi ukrajinskou pohraniční stráží.

Soud připomněl, že pro určení, zda byl někdo „zbaven svobody“ ve smyslu článku 5 Úmluvy, je třeba vycházet z jeho konkrétní situace a zohlednit celou řadu kritérií, jako je druh, doba trvání, účinky, způsob a kontext provádění daného opatření (*Creangă proti Rumunsku*, č. 29226/03, rozsudek velkého senátu ze dne 23. února 2012, § 91). Faktory, které Soud při určování rozdílu mezi omezením svobody pohybu a zbavením svobody v souvislosti se zajištěním cizinců v tranzitních zónách letišť a přijímacích střediscích pro identifikaci a registraci migrantů zohledňuje, lze shrnout následovně: (i) individuální situace stěžovatelů a jejich volby, (ii) použitelný právní režim příslušné země a jeho účel, (iii) relevantní doba trvání, zejména s ohledem na účel a procesní ochranu, které se stěžovatelům během dané doby dostalo, a (iv) povaha a míra skutečných omezení, která byla stěžovatelům uložena nebo kterým byli vystaveni (*Ilias a Ahmed proti Maďarsku*, cit. výše, § 215–217, a také *Z.A. a další proti Rusku*, č. 61411/15 a 3 další, rozsudek velkého senátu ze dne 21. listopadu 2019, § 138).

Stěžovatelé byli po celou dobu pobytu v tranzitní zóně mezinárodního letiště Boryspil konstantně pod dohledem příslušníků ukrajinské pohraniční stráže. Ačkoli pohraniční stráž nezkoumala, zda vyhoštění první stěžovatelky přímo či nepřímo vystaví zacházení v rozporu s článkem 3 Úmluvy, nic nenasvědčuje tomu, že by doba trvání, stupeň nebo intenzita napadených opatření kontroly a dohledu přesahovaly to, co bylo nezbytně nutné k tomu, aby ukrajinská pohraniční stráž splnila příslušné formality a zajistila vyhoštění stěžovatelky v souladu s výkonem svých pravomocí dle zákona o ochraně státních hranic (*mutatis mutandis*, *Gahramanov proti Ázerbájdžánu*, č. 26291/06, rozsudek ze dne 15. října 2013, § 44, a naopak *Z.A. a další proti Rusku*, cit. výše, § 148).

Stěžovatelka však musela v situaci, kdy spolu s druhým stěžovatelem přicestovala na základě falešných dokladů totožnosti, předvídat, že ověření jejich pravé identity a další formality při hraniční kontrole budou trvat značnou dobu, během níž nebudou moci opustit prostory letiště a zůstanou pod kontrolou a dohledem orgánů. Na rozdíl od případu *Nolan a K. proti Rusku* (č. 2512/04, rozsudek ze dne 12. února 2009, § 20–26) nebyli stěžovatelé uzamčeni přes noc v místnosti v tranzitní zóně letiště, nýbrž pouze pod dohledem pohraniční stráže.

Ve světle výše uvedeného Soud shrnul, že stěžovateli napadená opatření kontroly a dohledu nepředstavovala zbavení svobody ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Soud tudíž prohlásil stížnost v této části za nepřijatelnou pro neslučitelnost *ratione materiae* s Úmluvou.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 34 ÚMLUVY

Stěžovatelé konečně namítali, že Ukrajina nejednala v souladu s předběžným opatřením, které Soud v této věci vydal na základě článku 39 Jednacího řádu Soudu.

Soud připomněl, že podle článku 34 Úmluvy se smluvní státy zavazují zdržet se jakéhokoli jednání nebo opomenutí, které by mohlo bránit účinnému výkonu práva na individuální stížnost. Pokud žalovaný stát nevyhoví předběžnému opatření Soudu, má to za následek porušení tohoto práva (*Mamatkulov a Askarov proti Turecku*, č. 46827/99 a 46951/99, rozsudek velkého senátu ze dne 4. února 2005, § 102–129).

V projednávané věci ukrajinské orgány vyhostily stěžovatele do Gruzie navzdory tomu, že byly informovány o rozhodnutí Soudu, dle něhož stěžovatelé neměli být vyhoštěni z Ukrajiny. Vláda to nijak nevysvětlila, ani netvrdila, že příslušné orgány neměly dost času či technických prostředků na zabránění vyhoštění. Příslušníci pohraniční stráže si navíc byli vědomi skutečné totožnosti první stěžovatelky, i jejího přání žádat o azyl na Ukrajině. Soud nezjistil žádné skutečnosti, které by orgánům objektivně bránily jednat v souladu s předběžným opatřením Soudu.

Ve světle uvedeného Soud konstatoval, že Ukrajina tím, že nerespektovala předběžné opatření Soudu, nesplnila svůj závazek nebránit účinnému výkonu práva stěžovatelů na individuální stížnost. Došlo tak k porušení článku 34 Úmluvy.